

รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว : การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

นงลักษณ์ คำสวัสดิ์

(วันที่รับบทความ: 21 พฤษภาคม 2567, วันที่แก้ไข: 13 กันยายน 2567, วันที่ตอบรับ 23 กันยายน 2567)

บทคัดย่อ

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือนแรกหลังคลอดในประเทศไทยยังต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 50 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว การทบทวนประกอบด้วย 2 ขั้นตอนคือ ขั้นกระบวนการ และผลผลิต โดยใช้เกณฑ์ Joanna Briggs Institute คัดเลือกจากงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และบทความวิชาการ (Academic Article) ขั้นกระบวนการใช้ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ “Google” และ “Google Scholar” ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2566 ถึง มีนาคม 2567 คำสำคัญ (key word) คือ “รูปแบบการให้บริการ” “การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่” “มารดาหลังคลอดและครอบครัว” ขึ้นผลผลิต พบเอกสารเกี่ยวข้อง 16 เรื่อง ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2557 – 2566 เป็นบทความวิชาการ 5 เรื่อง และงานวิจัย 11 เรื่อง แบ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ 8 เรื่องและงานวิจัยเชิงปริมาณ 3 เรื่องเป็นภาษาอังกฤษ 1 เรื่อง และภาษาไทย 15 เรื่อง ใช้เกณฑ์ Joanna Briggs Institute (JBI) คัดเลือกตามเกณฑ์การคัดเข้ามีน้ำหนักอยู่ในระดับ 1 จำนวน 1 เรื่อง ระดับ 2 จำนวน 2 เรื่อง ระดับ 3 จำนวน 3 เรื่อง ระดับ 4 จำนวน 5 เรื่องและระดับ 5 จำนวน 5 เรื่อง

รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว ได้แก่ การจัดให้แม่และลูกอยู่ด้วยกันตลอดเวลา (rooming in) การให้ครอบครัวอยู่ช่วยเหลือตลอดเวลา การใช้แนวความรู้ 10 ด้านและการประยุกต์ใช้บันได 10 ขั้นในระยะหลังคลอด ประเด็นการค้นพบนี้เป็นความท้าทายสำหรับการทำวิจัยในอนาคต

คำสำคัญ : รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่, มารดาหลังคลอดและครอบครัว,
การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

อาจารย์ วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก

Corresponding author: นงลักษณ์ คำสวัสดิ์ E-mail : nonglakk@smnc.ac.th

Models of Breastfeeding Services for Postpartum Mothers and Their Families: Systematic Literature Review

Nonglak Khamsawarde

(Received 21st May 2024; Revised : 13th September 2024; Accepted 23rd September 2024)

Abstract

Exclusive breastfeeding for the first 6 months after childbirth in Thailand is still lower than 50 percent. The aim was to study the models of breastfeeding services for postpartum mothers and their families. The systematic literature review process consisted of two steps; the process step and the product step, and using the Joanna Briggs Institute criteria, chosen from quantitative research, qualitative research, and academic article.

The process step used “Google” and “Google Scholar” as an electronic database. Entries were retrieved in February, 2023 and March, 2024. The keywords used were “models of breastfeeding services,” and “postpartum mothers and their families”. The product step, consisting of search retrievals, yielded 16 titles published between 2014 - 2023. Five were academic articles, 11 were research work, divided into 8 qualitative research and 3 quantitative research, 1 in English and 15 in Thai. The Joanna Briggs Institute (JBI) levels of indication were used to fix with the inclusion criteria. It was found that reliability was at 1 for 1 study, 2 studies were in level 2, 3 studies were in level 3, 5 studies were in level 4, while the 5 article were in level 5. The models of breastfeeding services for postpartum mothers and their families included mothers and infants staying together all the time (rooming in), and families always being there to help. They provided knowledge in 10 aspect and application of 10 steps in the postpartum period. This issue is a challenge for future research.

Keyword : models of breastfeeding services, postpartum mothers and their families, systematic literature review

Lecturer, Srimahasarakham Nursing College, Faculty of Nursing, Proboromarajchanok Institute

Corresponding author: นงลักษณ์ คำสวัสดิ์ E-mail : nonglakk@smnc.ac.th

บทนำ (Introduction)

นมแม่เป็นสิ่งสำคัญสำหรับทารกตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึง 6 เดือนแรกและให้ต่อเนื่องถึง 2 ปี ในประเทศไทยปี พ.ศ. 2562 และ 2565 มีรายงานการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือนแรก ร้อยละ 14 และ 29 ตามลำดับ⁽¹⁾ นโยบายในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของประเทศไทย ใช้หลักการของบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกและองค์การยูนิเซฟ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยกระทรวงสาธารณสุขได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าในปี พ.ศ. 2568 อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือนแรกหลังคลอดเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 50⁽²⁾

ปัจจัยอุปสรรคของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว มีงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าอุปสรรคที่เกี่ยวข้องได้แก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยภายในได้แก่ ปัจจัยด้านมารดาและปัจจัยด้านทารก ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ ปัจจัยด้านครอบครัวและชุมชน ปัจจัยด้านบุคลากรและนโยบายขององค์กรทางสุขภาพ นอกจากนี้ยังพบว่าพฤติกรรมส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของพยาบาลประจำการ จะมีปัจจัย 3 ส่วนที่เกี่ยวข้องคือ ปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสริม ในประเด็นปัจจัยนำ ได้แก่ ทศนคติต่อการปฏิบัติงานในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และการรับรู้ความสามารถในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ การได้รับการฝึกอบรม สภาพทางกายภาพที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน และการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ นโยบาย

ของโรงพยาบาลและการได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้าหอผู้ป่วย⁽³⁾

แม้ว่าการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือนแรกหลังคลอดจะมีอุปสรรคทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ตลอดจนปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสริมดังที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่พบว่ามีบุคลากรที่มีสุขภาพที่ทำงานด้านการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่มีความพยายามหาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้เกิดรูปแบบการบริการเพื่อเพิ่มอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือนแรกหลังคลอดให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 50 ในปี พ.ศ. 2568 ตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้ตั้งเป้าหมายไว้ บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่ให้แก่มารดาหลังคลอดและครอบครัว ในระหว่างปี พ.ศ. 2557 - 2566

วิธีดำเนินการ (Methodology)

บทความวิชาการนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบ (documentary systematic review) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนกระบวนการ (the process) และ ขั้นตอนผลิต (product) โดยขั้นตอนการใช้ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ “Google” และ “Google Scholar” ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2566 ถึงมีนาคม 2567 ใช้คำสำคัญ (key word) คือ รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ มารดาหลังคลอดและครอบครัว ผลผลิต (product) พบเอกสารที่เกี่ยวข้องตีพิมพ์ช่วงระหว่างปี 2557 - 2566 จำนวน 16 เรื่อง แบ่งเป็นงานวิจัย 11

เรื่อง ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 8 เรื่อง งานวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 3 เรื่องและบทความวิชาการ จำนวน 5 เรื่อง แยกเป็นภาษาอังกฤษ 1 เรื่องและภาษาไทย 15 เรื่อง และใช้เกณฑ์การคัดเลือกเข้าของสถาบัน Joanna Briggs Institute (JBI)⁽⁴⁾ พบเอกสารมีความน่าเชื่อถือระดับ 1 จำนวน 1 เรื่อง ระดับ 2 จำนวน 2 เรื่อง ระดับ 3 จำนวน 3 เรื่อง ระดับ 4 จำนวน 5 เรื่อง และระดับ 5 จำนวน 5 เรื่อง

การใช้เกณฑ์การประเมินของ JBI แบ่งระดับความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ดังนี้

Level1- Experimental Designs

Level2- Quasi- Experimental Designs

Level3- Observation- Analytic Designs

Level4-Observational-DescriptiveStudies

Level5-ExpertOpinionandBenchResearch

การกำหนดเกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria)

1. ระดับความน่าเชื่อถือของหลักฐานระดับ 1-5 ของ Joanna Briggs Institute
2. การตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ.2557–2566
3. เอกสารเป็นงานวิจัยหรือบทความวิชาการ
4. เอกสารเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

การกำหนดเกณฑ์การคัดออก (exclusion criteria)

1. มีการตีพิมพ์ก่อนปีพ.ศ.2557
2. เอกสารไม่มีข้อมูลของการตีพิมพ์
3. เอกสารการตีพิมพ์ไม่ใช่ภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

4. ระดับความน่าเชื่อถือไม่ตรงตามเกณฑ์ของ Joanna Briggs Institute

การตรวจสอบคุณภาพของบทความวิชาการและบทความวิจัย ทบทวนโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คน ที่ได้ตรวจสอบตามเกณฑ์การคัดเข้าและเกณฑ์การคัดออก ได้เอกสารจำนวน 16 เรื่องเพื่อนำมาเขียนเป็นบทความวิชาการ และได้นำเสนอตัวอย่างวิธีการทบทวนดังแสดงในตาราง 1

ผลการดำเนินการ (Result)

ผลการดำเนินการ (Result) แบ่งเอกสารที่ทบทวนได้ดังนี้คือ เป็นบทความวิชาการ (Academic article) จำนวน 5 เรื่อง งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) จำนวน 8 เรื่องและงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จำนวน 3 เรื่อง รายละเอียดดังนี้

การทบทวนบทความวิชาการ ความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับ 5 จำนวน 5 เรื่องระหว่างปี พ.ศ. 2562 - 2564 ประกอบด้วย รูปแบบการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอด แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม รูปแบบการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาผ่าตัดคลอดทางหน้าท้องที่ลูกมีอาการป่วยและบทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในสถานการณ์โควิด-19

รูปแบบการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอด ใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อรับรู้ความสามารถของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากสังคม ได้แก่ ครอบครัว บุคลากรทีมสุขภาพและหน่วยงานที่

ให้บริการ⁽⁵⁾ แนวคิดการสนับสนุนจากสังคมที่ได้รับจากครอบครัวและพยาบาล ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนได้แก่ (1) การค้นหาสภาพการณ์จริงในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (2) การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (3) การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม และ (4) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการสนับสนุนจากสังคม มี 4 ด้านคือ (1) ด้านอารมณ์ (2) ด้านการประเมิน (3) ด้านข้อมูลข่าวสารและ (4) ด้านทรัพยากร⁽⁶⁾ รูปแบบการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาผ่าตัดคลอดทางหน้าท้องที่ลูกมีอาการป่วยให้ประสบความสำเร็จ พยาบาลมีบทบาทในการประยุกต์ใช้บันได 10 ขั้น เริ่มตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและระยะหลังคลอด⁽⁷⁾

บทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในสถานการณ์โควิด-19 ในปัจจุบันยังมีการแพร่เชื้อของโควิด-19 พยาบาลจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการเพื่อให้พร้อมรับในสถานการณ์โควิด-19 โดยใช้แนวทางการป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 เพื่อจัดการกับความวิตกกังวลและการตอบคำถามจากมารดาหลังคลอดและครอบครัว ในปี พ.ศ. 2563 กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ⁽⁸⁾ มีแนวปฏิบัติการให้นมแม่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สำหรับมารดาที่เข้าข่ายเฝ้าระวังหรือติดเชื้อโรคโควิด-19 ประกอบด้วย (1) การเตรียมความพร้อมให้มารดาได้รับความรู้เพียงพอ (2) แนวทางการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ขณะที่อยู่โรงพยาบาล กรณีที่มารดามีอาการไม่รุนแรง และประสงค์ให้ลูกดูดนมจากเต้า กรณีมารดาประสงค์บีบเก็บน้ำนมให้ทารก และกรณีมารดาติดเชื้อไวรัสและมีอาการรุนแรง

มาก หรือมีภาวะแทรกซ้อนอื่นๆ จนไม่สามารถให้ทารกดูดนมแม่จากเต้าได้ และ (3) แนวทางการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ภายหลังจำหน่ายกลับบ้าน

การทบทวนเอกสารจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่ามีความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับ 3 และ 4 จำนวน 8 เรื่อง ระหว่างปี พ.ศ. 2557 - 2566 ประกอบด้วย การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากสังคม อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่นได้รับการสนับสนุนจากสังคม ปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่น ปัจจัยความสำเร็จการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาหลังคลอดวัยรุ่น กลุ่มมารดาหลังคลอดด้วยเจริญพันธุ์และกลุ่มมารดาหลังคลอดที่ทำงานนอกบ้าน

การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากสังคม ได้แก่ อาจารย์พยาบาล พยาบาลและพยาบาลนมแม่ ซึ่งอาจารย์พยาบาลและพยาบาลมีบทบาทการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ได้แก่ การให้ความรู้เรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่เป็นปัจจุบันในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและระยะหลังคลอด ตลอดจนให้ความสำคัญกับทารกในเรื่องเกี่ยวกับท่าของทารกในการอมหัวนมของมารดา การแก้ปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และการฝึกทักษะการให้คำปรึกษาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽⁹⁾ ส่วนบทบาทของพยาบาลนมแม่ ได้แก่ การให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การใช้นมผสม โภชนาการของมารดาและพัฒนาการของเด็ก ทักษะด้านการบริการ ด้านวิชาการ ด้านการสื่อสารและด้านการบริหารจัดการ⁽¹⁰⁾

อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่นได้รับการสนับสนุนจากสังคม พบว่าอัตราการสนับสนุนจากสังคมมาจากบุคคลในครอบครัวและบุคคลภายนอกครอบครัว ซึ่งบุคคลในครอบครัว ได้แก่ มารดาของตนเอง ร้อยละ 40 สามาร้อยละ 33.33 ส่วนจากบุคคลภายนอก ได้แก่ อาสาธาณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ร้อยละ 40 และอีกส่วนหนึ่งไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มใดเลย⁽¹¹⁾ นอกจากนั้นพบอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่น ร้อยละ 17⁽¹²⁾ ปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่น พบปัญหาด้านมารดา วัยรุ่นหลังคลอด ด้านสามี ด้านญาติและด้านบุคลากรผู้ให้บริการ⁽¹³⁾ ส่วนปัจจัยความสำเร็จ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาหลังคลอดด้วยรุ่น ประกอบด้วย 3 ประเด็นคือ (1) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความตั้งใจ (2) มีการกระทำที่ต่อเนื่อง และ (3) ผลลัพธ์ของความตั้งใจและประสบความสำเร็จ ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความตั้งใจในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้สำเร็จ ได้แก่ (1) การรู้ประโยชน์ของนมแม่และผลกระทบของนมผสม (2) แรงผลักดันจากครอบครัว (3) การช่วยเหลือจากพยาบาล และ (4) การเห็นต้นแบบการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ประเด็นมารดาวัยรุ่นหลังคลอดที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (1) การตั้งเป้าหมาย (2)การมีความพยายามอดทนและ(3)การแสวงหาทางแก้ไขเมื่อพบปัญหา นอกจากนั้นประเด็นผลลัพธ์ของความตั้งใจและประสบความสำเร็จ ในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ได้แก่ (1) ลูกแข็งแรง (2) ลูกมีการขับถ่ายที่ดี และ (3) ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย⁽¹⁴⁾

ปัจจัยความสำเร็จการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาหลังคลอดด้วยเจริญพันธ์ พบในกลุ่มที่มีอายุเฉลี่ย 26.9 ปี ซึ่งปัจจัยความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยังน้อย 6 เดือนแรกหลังคลอด ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ (1) แรงจูงใจภายในตนเอง (2) สิ่งสนับสนุนส่งเสริมช่วยให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำเร็จ และ (3) การฝ่าฟันอุปสรรคในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ซึ่งประเด็นแรงจูงใจภายในตนเอง ได้แก่ (1)การรับรู้ประโยชน์ของนมแม่(2)การประหยัดค่าใช้จ่าย และ (3) ความเชื่อหรือวัฒนธรรมการขัดเกลาจากบุคคลที่เคยประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ส่วนประเด็นสิ่งสนับสนุนส่งเสริมช่วยให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำเร็จ ได้แก่ (1) ความช่วยเหลือจากบุคคลในครอบครัวและคนสนิท และ (2) การสนับสนุนจากบุคลากรทางการแพทย์ นอกจากนั้นประเด็นปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ได้แก่ ปัญหาสุขภาพของมารดา ความสะดวกในด้านสถานที่ในการปั๊มน้ำนม และครอบครัวที่ไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽¹⁵⁾ ในกลุ่มมารดาหลังคลอดที่ทำงานนอกบ้าน ประสบความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยัง 6 เดือนแรกเนื่องจากการมีความรู้ เจตคติ ความตั้งใจ การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวจากพยาบาล จากนายจ้างและจากเพื่อนร่วมงาน⁽¹⁶⁾

โปรแกรมการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาหลังคลอดบุตรคนแรกและครอบครัว ประกอบด้วย 3 ระยะคือ (1) ระยะฝากครรภ์ (2) ระยะคลอด และ (3) ระยะหลังคลอด ซึ่งระยะฝากครรภ์ ได้แก่ (1) ให้ความรู้

เรื่องนมแม่ (2) ฝึกการตรวจประเมินเต้านม หัวนมและการแก้ไข ระยะคลอด ได้แก่ (1) ให้มารดาได้โอบกอดทารกทันทีหลังคลอดการดูแลแบบเนื้อแนบเนื้อ (Skin-to-skin care) (2) ช่วยกระตุ้นและส่งเสริมให้ดูดนมแม่ครั้งแรกภายใน 1 ชั่วโมงหลังคลอดโดยให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ และระยะหลังคลอด ได้แก่ (1) การให้มารดาและทารกอยู่ด้วยกันตลอดเวลา (rooming in) (2) วันที่ 1 การให้ความรู้เกี่ยวกับกลไกการสร้างและการหลั่งน้ำนม การช่วยเหลือเอาบุตรเข้าเต้า และ (3) วันที่ 2 การให้ความรู้การบีบน้ำนมจากเต้า การแก้ไขปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽¹⁷⁾

การทบทวนงานวิจัยเชิงปริมาณ ความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับ 1 และ 2 จำนวน 3 เรื่อง ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2566 พบว่ามีการจัดทำเป็นแนวปฏิบัติการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอด โปรแกรมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำหรับกลุ่มมารดาหลังคลอดและครอบครัวและกลุ่มมารดาหลังคลอดครรภ์แรกและครอบครัว

การจัดทำเป็นแนวปฏิบัติการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของกลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอด แบ่งเป็น 10 ด้านได้แก่ (1) ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (2) ความรู้เรื่องประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (3) ความรู้เรื่องผลกระทบจากการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม (4) ทักษะการอุ้มลูกและเอาลูกเข้าเต้า (5) ทักษะการให้ลูกอมหัวนมและลานนมอย่างถูกวิธี (6) ทักษะการเอานมออกจากปากทารก (7) ทักษะการป้องกันและแก้ปัญหาเต้านมคัด (8) ทักษะการป้องกันและแก้ปัญหาหัวนมเจ็บ/แตก (9) ทักษะการบีบเก็บน้ำนม และ (10) แรงจูงใจในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การนำ

แนวปฏิบัติไปใช้ในช่วง (1) ระยะหลังคลอด 2-24 ชั่วโมง (2) ระยะหลังคลอด 24-72 ชั่วโมง และ (3) ระยะหลังคลอด 72 ชั่วโมง-7 วันหลังคลอด⁽¹⁸⁾ โปรแกรมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำหรับกลุ่มมารดาหลังคลอดและครอบครัว โปรแกรมมี 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมที่ 1 การให้มารดาหลังคลอดและญาติรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ผลกระทบของการไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ปัญหาของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และแนวทางการแก้ไข กิจกรรมที่ 2 การสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยครอบครัวมีส่วนร่วมโดยการจัดกลุ่ม ๆ ละ 2-4 คนเพื่อเปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และบทบาทครอบครัวในการให้การช่วยเหลือมารดาในระยะให้นมบุตร ใช้ระยะเวลาในการเข้ากลุ่มประมาณ 30-45 นาที⁽¹⁹⁾

โปรแกรมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำหรับมารดาหลังคลอดครรภ์แรกและครอบครัว เป็นโปรแกรมการส่งเสริมสมรรถนะแห่งตนในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และการสนับสนุนจากครอบครัว พบว่ามารดาครรภ์แรกขาดเทคนิคการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างมีประสิทธิภาพและรับรู้ความไม่เพียงพอของน้ำนมเนื่องจากมีประสบการณ์ในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ไม่เพียงพอ โดยมีการจัดทำเป็นโปรแกรมการส่งเสริมสมรรถนะแห่งตนในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ประกอบด้วยการจัดกิจกรรม 4 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 ระยะตั้งครรภ์ เมื่ออายุครรภ์ 36-38 สัปดาห์ด้วยการประชุมครอบครัวเป็นกลุ่มๆ ละ 4-6 คนเพื่ออธิบายความสำคัญของครอบครัวในการสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และความสมรรถนะแห่งตนในการส่งเสริมการเลี้ยงลูก

ด้วยนมแม่ ครั้งที่ 2 ระยะหลังคลอดวันที่ 1 เพื่อให้ความรู้มารดาหลังคลอดครรภ์และครอบครัวเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ผ่านวิดีโอ 10 นาที ประเด็นความรู้ เช่น จัดทำให้นมลูก การสร้างความผูกพันกับทารก ปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ครั้งที่ 3 ระยะหลังคลอดวันที่

2 ใช้เวลา 45 นาที สำหรับมารดาหลังคลอดครรภ์และครอบครัว เพื่ออภิปรายรายบุคคล ปัญหาและการประเมินผล ครั้งที่ 4 ระยะหลังคลอดวันที่ 3 ใช้เวลา 45 นาที สำหรับมารดาหลังคลอดครรภ์และครอบครัว เพื่ออภิปรายรายบุคคล ปัญหา และการประเมินผล⁽²⁰⁾

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างบทความวิจัยและบทความวิชาการ รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว

ชื่องานวิจัย/บทความวิชาการ	รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว	
	ประเภท	รูปแบบการให้บริการ
สุรีย์พร กฤษเจริญ ศศิกานต์ กาละ วรารคณา ชัชเวช ศิริไท พฤกษ์ศรีและชุลีรัตน์ เพชรวัชรระไพบุลย์. ผลของการใช้แนวปฏิบัติทางคลินิกเพื่อส่งเสริมสนับสนุนและคุ้มครองการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อสมรรถนะและระยะเวลาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาวัยรุ่น. วารสารพยาบาลสงขลานครินทร์ (2564); 41(1): 54-63.	งานวิจัยเชิงทดลอง Level2- Quasi-Experimental Designs	แนวปฏิบัติความรู้ 10 ด้าน เช่น ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ผลกระทบจากการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม ฯลฯ
ลำพองษ์ ศรีวงศ์ชัย จันทร์เพ็ญ ชินคำ อัจฉรา วลีลุนและสุรีย์พร ศรีโพธิ์อ่อน. การพัฒนาโปรแกรมการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาหลังคลอดบุตรคนแรกและครอบครัว. วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม (2564); 18(3): 99-122.	งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ Level3- Observation-Analytic Designs	โปรแกรมระยะหลังคลอด กิจกรรมประกอบด้วย การให้มารดาและทารก อยู่ด้วยกันตลอดเวลา (rooming in) และแก้ไขปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยให้ครอบครัวร่วมด้วย

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างบทความวิจัยและบทความวิชาการ รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว (ต่อ)

ชื่องานวิจัย/บทความวิชาการ	รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อมารดาหลังคลอดและครอบครัว	
	ประเภท	รูปแบบการให้บริการ
รักศิริ อว้ชนาวงศ์ และทิพย์วรรณ บุญยาภรณ์. ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยครอบครัวมีส่วนร่วมต่อการรับรู้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และแรงสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จากญาติตามการรับรู้ของมารดาหลังคลอด. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (2563); 28(4): 38-48.	งานวิจัยกึ่งทดลอง Level2- Quasi- Experimental Designs	โปรแกรม มี 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมที่ 1 การให้มารดาหลังคลอดและญาติรับรู้ ประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ กิจกรรมที่ 2 การสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดย ครอบครัวมีส่วนร่วม โดยการจัดกลุ่ม ๆ ละ 2-4 8 คนเปิดโอกาสเพื่อถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์

อภิปรายและสรุปผล (Discussion and Conclusion)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ผลงานทางด้านวิชาการเกี่ยวกับรูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาหลังคลอดและครอบครัว ส่วนมากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมากที่สุด จำนวน 8 เรื่อง รองลงมาเป็นบทความวิชาการ จำนวน 5 เรื่องและงานวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 3 เรื่องตามลำดับ โดยประเด็นที่จะนำมาอภิปรายคือ การสนับสนุนทางสังคมในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาหลังคลอดและครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และรูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

การสนับสนุนทางสังคมในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาหลังคลอดและครอบครัว พบว่าเป็นงานวิจัยที่พบมุ่งศึกษาประเด็นการสนับสนุนทางสังคมเพื่อให้มารดาหลังคลอดประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ใน 6 เดือนแรกหลังคลอด กลุ่มบุคคลที่ให้การสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ พยาบาล พยาบาลนมแม่ บุคคลในครอบครัว บุคคลภายนอกครอบครัว และอาจารย์พยาบาล ลักษณะการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะมุ่งให้การสนับสนุน เกี่ยวกับ (1) ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (2) ความรู้เรื่องประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (3) ความรู้เรื่องผลกระทบจากการเลี้ยงลูกด้วย

นมผสม⁽¹⁸⁾ ประเด็นที่น่าสนใจคือการสนับสนุนทางสังคมจากกลุ่มพยาบาลนมแม่ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคลากรที่มีสุขภาพดีให้บริการโดยตรงในเรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยเฉพาะพบว่ามีการรายงานน้อยทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากปัญหาการได้รับการระงับเพิ่ม ความก้าวหน้าด้านพยาบาลนมแม่ไม่ชัดเจน ขาดความรู้ปัญหานมแม่ในกรณีที่มีการคลอดมีปัญหาคือข้อข้อ โดยไม่มีปัจจัยที่สำคัญมาจากนโยบายระดับประเทศและระดับหน่วยงาน ผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน⁽¹⁰⁾ นอกจากนั้นพยาบาลนมแม่จะต้องเป็นพยาบาลที่ผ่านการอบรมเป็นพยาบาลนมแม่ ที่ต้องใช้ระยะเวลา 1 เดือนหรือ 4 เดือนแต่ในความเป็นจริงแล้วพยาบาลที่ทำงานด้านนมแม่ส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการอบรมเป็นพยาบาลนมแม่ ยังคงเป็นเพียงพยาบาลประจำการเท่านั้นที่ต้องมารับผิดชอบงานด้านการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

กลุ่มตัวอย่างของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาหลังคลอด ส่วนมากเป็นการศึกษากลุ่มตัวอย่างของมารดาวัยรุ่นหลังคลอด สาเหตุที่มีการศึกษามากในกลุ่มนี้เนื่องจากอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอดมีเพียงร้อยละ 17⁽¹²⁾ ซึ่งยังน้อยกว่าเป้าหมายตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้ตั้งไว้ร้อยละ 50 ในปี พ.ศ. 2568⁽²⁾ นอกจากนั้นกลุ่มมารดาวัยรุ่นหลังคลอดเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพราะไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในการเป็นมารดาและความพร้อมที่เปลี่ยนสถานะจากการเป็นวัยรุ่นมาสู่การเป็นมารดาวัยรุ่น ขาดความมั่นใจในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽¹²⁾ และพบว่ามีศึกษากลุ่มตัวอย่าง

มารดาหลังคลอดครั้งแรก ซึ่งเป็นกลุ่มมารดาที่ไม่มีประสบการณ์ในการให้นมลูก ทำให้ต้องมีการกระตุ้นลูกดุนนมบ่อย ๆ ทุก 2-3 ชั่วโมงเพื่อช่วยให้หลังน้ำนมได้มากขึ้น ตลอดจนการช่วยเหลือเกี่ยวกับทักษะการจัดวางท่าให้ลูกดุนนม การพูดให้กำลังใจเพราะจะประสบปัญหาเครียดเนื่องจากไม่สามารถให้นมแก่ลูกได้เต็มที่⁽¹⁷⁾

รูปแบบการให้บริการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาหลังคลอดและครอบครัว พบว่ารูปแบบการให้บริการจะเป็นการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างน้อย 6 เดือนแรกหลังคลอด โดยเริ่มการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและระยะหลังคลอด⁽¹⁷⁾ โดยระยะตั้งครรภ์ รูปแบบการให้บริการ ประกอบด้วย แนวปฏิบัติความรู้ 10 ด้าน เช่น ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ผลกระทบจากการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม นอกจากนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับทักษะปฏิบัติ เช่น ทักษะการอุ้มลูกและเอาลูกเข้าเต้า การให้ลูกอมหัวนมและลานนมอย่างถูกวิธี การเอานมออกจากปากทารก การป้องกันและแก้ปัญหาเต้านมคัด การป้องกันและแก้ปัญหาหัวนมเจ็บ/แตก ทักษะการบีบเก็บน้ำนม⁽¹⁷⁻¹⁸⁾ ในระยะคลอด การให้บริการโดยให้มารดาได้โอบกอดลูกทันทีหลังคลอดด้วยการดูแลให้แม่ลูกได้ใกล้ชิดแบบเนื้อแนบเนื้อ (Skin-to-skin care) ช่วยกระตุ้นและให้ดุนนมแม่ภายใน 1 ชั่วโมงหลังคลอด⁽¹⁷⁾ นอกจากนั้นในระยะหลังคลอด มีการให้บริการโดยให้แม่และลูกได้อยู่ด้วยกันตลอดเวลา (Rooming in) ในวันที่ 2 หลังการคลอด มีการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับกลไกการสร้างและการหลั่งน้ำนม

การแก้ไขปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และการหาวิธีเอาลูกเข้าเต้านม การบีบน้ำนมจากเต้านม⁽¹⁷⁾ ส่วนการจัดรูปแบบบริการให้ความรู้มารดาหลังคลอดและญาติ จะเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ผลกระทบของการไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และแนวทางการแก้ไข ตลอดจนการจัดกลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์⁽¹⁹⁾ ซึ่งรูปแบบการให้บริการนั้นเน้นเรื่องความรู้เกี่ยวกับนมแม่ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์จนถึงระยะหลังคลอด การสอนทักษะปฏิบัติเพื่อการให้นมแม่ภายหลังคลอด โดยแนวทางพัฒนาโปรแกรมรูปแบบการบริการยังคงอยู่ภายใต้แนวทางการดำเนินการตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจและต้องติดตามต่อไปคือ ประเด็นการรายงานผลเกี่ยวกับรูปแบบการบริการการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยใช้แนวปฏิบัติการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สำหรับแม่ที่ต้องเฝ้าระวังหรือติดเชื้อโรคโควิด-19 ตามแนวทางที่กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund, 2021) ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้นับพบเพียงการรายงานสภาพปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของแม่หลังคลอดในโรงพยาบาลช่วงโควิดในประเทศไทยที่พบว่าศึกษาในกลุ่มอายุ 18-38 ปี และพบปัญหาใน 3 ประเด็นหลักได้แก่ (1) มารดาหลังคลอดต้องแยกจากสมาชิกในครอบครัว (2) การพึ่งพาพยาบาลดุจดั่งบุคคลในครอบครัว และ (3) การดูแลตนเองเพื่อประส

ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽²¹⁾ ซึ่งสาเหตุที่พบรายงานมีจำนวนน้อยอาจเนื่องจากอยู่ระหว่างการดำเนินการวิจัยหรือยังไม่มีกรเผยแพร่ผลงาน

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

บทความวิชาการนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากวิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

เอกสารอ้างอิง

1. นางลักษณ์ คำสวัสดิ์ สมทรง บุตรตะ ชูติมา อันเนตร์และวารินทร์ โยธาฤทธิ. สภาพปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของแม่หลังคลอดในโรงพยาบาลช่วงโควิดในประเทศไทย: การวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย. วารสารวิจัยและพัฒนาด้านสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา 2566; 9(2): 191-204.
2. นพรัตน์ ธารณะ. การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทกรีน ไลฟ์ พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด; 2563.
3. วิณา จิระแพทย์และเกรียงศักดิ์ จิระแพทย์. กลวิธีสู่ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมดา; 2563.
4. นางลักษณ์ คำสวัสดิ์และวิไลลักษณ์ เผือกพันธ์. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์เสมือนจริงสำหรับนักศึกษาพยาบาล: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ. วารสารวิจัยและพัฒนาด้านสุขภาพ

- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา 2566; 9(1): 5-17.
5. วรณไพโร แยมมาและสุพัตรา นุตรักษ์. การเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อส่งเสริมการรับรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ของมารดาวัยรุ่น. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 2562; 9(2): 208-16.
 6. มาลีวัล เลิศสาครศิริ. การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาวัยรุ่นหลังคลอด : บทบาทพยาบาลและครอบครัว. วารสารการพยาบาลและการศึกษา 2562; 12(1): 1-13.
 7. ญญา อ่อนผิว วาทีนิ ชุมพรปรานและเจนจิรา คันทักษ์. การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาผ่าตัดคลอดทางหน้าท้องที่ทารกป่วย: บทบาทสำคัญของพยาบาล. วารสารพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยคริสเตียน 2564; 8(2): 93-109.
 8. ปิยธิดา เฉียบแหลมและชื่นชม ยุสเซน. นมแม่มีประโยชน์หรือโทษ: แนวปฏิบัติการให้นมแม่ในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี 2564; 4(3): หน้า 1-14.
 9. กรรณิการ์ กันธะรักษา นันทพร แสนศิริ พันธุ์และปิยะภรณ์ ประสิทธิ์วัฒนเสรี. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของอาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพยาบาลโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่. พยาบาลสาร 2557; 41(พิเศษ): 158-68.
 10. นิศาชล เศรษฐไกรกุลและชมพูนุท โตโพธิ์ไทย. สถานการณ์การให้บริการของพยาบาลนมแม่ในสถานพยาบาลของประเทศไทย. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2562; 13(4): 368-82.
 11. จินตนา เกษเมือง. ความสัมพันธ์ระหว่างแรงสนับสนุนทางสังคม ความพึงพอใจ การปฏิบัติและระยะเวลาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาวัยรุ่น. วารสารวิชาการแพทย์เขต 11 2557; 8(2): 457-69.
 12. มาลีวัล เลิศสาครศิริ. การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาวัยรุ่นหลังคลอด : บทบาทพยาบาลและครอบครัว. วารสารการพยาบาลและการศึกษา 2562; 12(1): 1-13.
 13. ประวีณา ปะตา อมรรัตน์ ประสรีระเก. การจัดการความรู้ เรื่อง การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาวัยรุ่นโดยครอบครัวมีส่วนร่วม. วารสารวิชาการสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม 2560; 2(3): 146-53.
 14. ชูดาณัฐ ชุนเพชรและศศิกานต์ กาละ. ประสบการณ์ความตั้งใจในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของมารดาวัยรุ่นหลังคลอด. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2562; 11(2): 1-11.
 15. ดวงพร ฝาสวรรณ. ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว กรณีศึกษา จังหวัดนครปฐม. วารสารเกื้อการุณย์ 2563; 27(1): 71-84.

16. อิงหทัย ดาจุติและศศิกานต์ กาละ. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดี่ยว 6 เดือนของมารดาทำงานนอกร้าน. The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health. 2021; 9(1), 107-20.
17. ลำพงษ์ ศรีวงศ์ชัย จันทร์เพ็ญ ชินคำ อัจฉรา วลีลุนและสุรีย์พร ศรีโพธิ์อ่อน. การพัฒนาโปรแกรมการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาหลังคลอดบุตรคนแรกและครอบครัว. วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม 2564; 18(3): 99-112.
18. สุรีย์พร กฤษเจริญ ศศิกานต์ กาละ วรางคณา ชัชเวช ศิริไท พฤกษ์ศรีและชุลีรัตน์ เพชรวัชรระไพบูลย์. ผลของการใช้แนวปฏิบัติทางคลินิกเพื่อส่งเสริมสนับสนุนและคุ้มครองการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่อสมรรถนะ และระยะเวลาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาวัยรุ่น. วารสารพยาบาลสงขลานครินทร์ 2564; 41(1): 54-63.
19. รักศิริ อาวัชนางค์ และทิพย์วรรณ บุญยาภรณ์. ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยครอบครัวมีส่วนร่วมต่อการรับรู้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และแรงสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จากญาติตามการรับรู้ของมารดาหลังคลอด. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 2563; 28(4): 38-48.
20. Pattiya Chainakin, Nantaporn Sansiriphun, Nonglak Chaloumsuk, Jirawan Deeluea. Effectiveness of the breastfeeding self-efficacy and family support enhancement program among first-time postpartum mothers: A randomized controlled trial. Pacific Rim International Journal Nursing Research 2023; 27(2): 694-107.
21. Nonglak Khamsawarde, Somsong Butta, Chutima Aunnat, and Warin Yuthalit. Breastfeeding Problems of Postpartum Mothers in a Hospital during the COVID-19 Pandemic in Thailand: A Qualitative Descriptive Study. Journal of Health Research and Development, Nakhon Ratchasima Provincial Public Health Office 2023; 9(2): 191-204.